

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Желка Табакова

за

дисертационен труд

Композиционни техники и изразни средства в творби за орган от Велислав Заимов, Сабин Леви и Артин Потурлян

на

Павел Валентинов Маджаров

за присъждане на Образователна и научна степен „Доктор“
по научна специалност „Теория и практика на изпълнителското изкуство“
професионално направление 8.3 „Музикално и танцово изкуство“
област на висше образование 8. Изкуства

Научен ръководител - проф. д. изк. Йордан Гошев

Органът е бароков инструмент нетипичен за географските ширини на България. Интересът на Павел Маджаров е навременен за попълване и систематизиране на информацията относно навлизането на органа у нас като инструмент с произтичащите от това интереси в изпълнителско и композиторско отношение. В годините на развитие на органовата музика в България се публикуват данни за построяването на органнови инструменти в редица градове както и отзиви за изпълнители и композитори, но те не дават пълна картина за проблематиката.

В дисертационният труд **„Композиционни техники и изразни средства в творби за орган от Велислав Заимов, Сабин Леви и Артин Потурлян“** Павел Маджаров за първи път обхваща цялостно проблематиката за органовото изкуство в България. Дава сведение за съществуващите органнови инструменти у нас - произход, предназначение и функционално състояние на съвременния етап. Систематизира произведенията за орган, органистите и композиторите творили в тази област на музиката.

Дисертацията съдържа Шест глави, Увод, Заключение, Приноси, шест Приложения и Библиография – общо 230 страници. В края на всяка глава докторантът обобщава информацията в изводи. Голямото количество фактология е систематизирана в удачно намерена форма – диаграми. Това в

голяма степен решава проблема с обема на труда и удобството при ползване на информацията.

В **Увода** докторантът посочва достатъчно значимите цели на труда, а именно, да се установят, цитирам: *„основните тенденции и проблеми в процеса на възникването и развитието на българското органно изкуство; композиционните техники и изразни средства в органни творби на едни от най-плодовитите композитори на музика за орган - Велислав Заимов, Сабин Леви и Артин Потурлян.“*

В **Първа глава** *„Българските тръбни органи до 2019 година“* докторантът представя обширна информация за появата, географското разположение и строежа на тръбните органи в България до 2019 в диаграма *„Брой органи в населените места“*. Но твърде лаконично посочва причините и подбудите за поява на органа у нас. Цитирам: *„Органът е ценност, която би могла многократно да промени и подобри културния облик на населеното място, където бъде поставен.“* (на с. 10)

Интересът му е насочен обстойно към фактите около конструкцията и количеството органи. Разглежда построяването на органи в Българи в няколко аспекта: големина, предназначение – светско или духовно и интензивност на строителството по десетилетия. Докторантът дава сведения за спецификата на построените инструменти у нас. Прави обобщения за интензитета на строителството и карта на съвременното състояние на инструментите. Посочва последното десетилетие 2010 – 2019 като най-активно за органостроенето у нас. Успоредно с анализа разпределя фактите в четири диаграми: *„Брой тръбни органи по брой регистри“*; *„Брой на тръбните органи в България според общото им текущо състояние“*; *„Брой на сглобени и построени тръбни органи“*; *„Честотата на поява на тръбните органи в България по десетилетия“*.

Прави библиографски анализ на страните органностроители и съответните фирми специалисти в тази област. Посочва сходни дейност в България с положителните и отрицателни приноси - строителството на български орган в лицето само на един български органостроител – Росен Драганов.

Накрая на Първа глава Павел Маджаров обобщава сведенията в 8 извода с положителните и отрицателни тенденции в тази посока. Отбелязва, че за развитието на българската органна музика, освен творческия фактор и количествения показател, трябва да се увеличи броят на учебните инструменти, цитирам: *„за развитието на българската органна музика тяхното увеличение би било силен стимулиращ фактор.“*

Във **Втора глава** *„Българската органна музика до 2019. Композитори и*

творби“ съдържа нова информация представена за първи път у нас. Изследва се българското органно изкуство и се прави класификация на българските произведения за орган до 2019 година по хронология на създаване на произведенията и вида на творбите. Тази информация дава основа и може да послужи за продължаване на бъдещо изследване вписвайки се в избраните от докторанта критерии, а именно: количествена периодизация, видове произведения и типове музикални състави. Докторантът посочва възможността за използване на фактите от широк кръг музиканти и аналитици.

Следвайки възприетата схема, извежда информацията за броя на създадените творби в диаграма по десетилетия. Отбелязва обратната пропорция между увеличения брой инструменти и намаления брой произведения за орган у нас. Посочва немалък брой причини за това между които недостъпност до инструментите и лошата им поддръжка, недостатъчна подкрепа от страна на държавата и институциите, промененият вкус на публиката и отсъствие на реклама. Тези изводи се вписват в съвременната карта на общото състояние на изкуството у нас. Занижената отговорност на обществото към вече създадени ценности и постижения.

Във възприетият от докторанта стил - синтезиране на информацията, са разгледани композиторите и произведенията по десетилетия на най-голяма творческа активност.

Освен това Павел Маджаров използва и нестандартен количествен подход – времетраене на произведенията като възможен критерий за интереса към създаване на произведения за орган. Цитирам: *„Разбира се времетраенето на една творба само по себе си не оказва влияние върху художествените ѝ качества.“* (с.22) Друга отправна точка която поставя за създаване на нова органична музика е, професионалната ориентация на творците – първо на изпълнители, а после и на композитори. Разглежда и ред други професионални критерии касаещи опитът на създателите на музика за орган.

Структурните класификации на произведенията разширяват изследването и установяват жанровите характеристики, цитирам: *„...многообразието на композиторски стилове, дължащо се на немалкия брой автори на органична музика, води до художествени трансформации на жанровете или формите и композиционните техники, които ги изграждат.“* (с.23)

Прави професионален анализ и връзка между количеството произведения и количествения изпълнителски състав – малкият брой произведения написани за големи състави. Важна част от труда са анализите за характера на темите в произведенията – светски или религиозен. Обръща внимание на причините за предпочитания светски характер както и на традицията и специфичната особеност на музиката в българската църква, цитирам: *„В българския*

православен храм единствено човешкия глас може да се включи в църковната служба.“ (с.9)

Като обобщение на Втора глава са посочени 10 извода свързани с професионални и количествени белези на произведенията за орган от 1972 година до 2019 година.

За първи път в българското музикознание се прави такава класификация, цитирам: *„опит за полагане на основите за систематизирането на българската органна музика.“*

В Трета глава *„Българската органна музика до 2019 година през погледа на български композитори и органисти“* докторантът Павел Маджаров изследва активността на композиторите и изпълнителите в творчески и количествен аспект. Предоставената информация разглежда съотношението между органисти и композитори както и зависимостта от материалната база, т.е. наличните инструменти, състоянието им и начините за обучение. Посочва се ролята на материалната база и възможността за достъп до инструментите, които повлияват върху ангажираността за творчество. Прави задълбочен анализ на заглавията на произведенията, чрез които се установява жанрова принадлежност или програмност на съответната творбата. Цитат: *„С оглед на установяващите жанр заглавия, се оформя богатството от жанрове - общо 38. Това би могло да се окачестви като една от силните страни на българската органна музика.“*

Във втората част на трета глава, на база на фактите и реалната картина на органното изкуство у нас подкрепени с диаграми, докторантът съставя анкета с 8 въпроса свързани с творчеството за орган. Анкетите са проведени с 16 български музиканти и са поместени в Приложение №6 на страница 181-236. Публикуваните шестнайсет интервюта са изключително значими и важни с мнението на изпълнителите органисти и композиторите. На база на техните изказвания и мнения се разширяват познанията и обобщенията за значението на органа като инструмент и художествено въздействие върху личността. Могат да се извлекат и професионални знания за тънкостите на инструмента и спецификата на звуковата среда които са от първостепенно значение за написването, изпълнението и популяризирането на органновата музика. Всеки от тях засяга различни аспекти за успеха на произведенията за орган или интереса на публиката или изграждането на традиция което рисува многоплановата картина на отношението към съвременното творчество за орган.

Отново накрая на трета глава изводите обобщават сведенията и ги представят в синтезиран вид.

В следващите три глави на дисертацията Павел Маджаров разглежда композиторските похвати и музикалния език на трима български творци. Прави и анализ на произведения за орган от композиторите Велислав Заимов *„Трио за ударни, пиано и орган“*, Сабин Леви *„Триптих за орган“* и Артин Потурлян *„Четири духовни песнопения по Нерсес Шнорхали (1101-1173)“*. Тази част се явява център на разработката чрез анализа на техните посочени от докторанта произведения. Цитирам: *„Музиката за орган от български композитори може да се определи като неизследвана област в музикалната научна литература на България. Личната ми комуникация с някои от авторите показва, че те притежават немалко по обем органно творчество, което по различни причини, досега не е било обект на изследване.“* (с.5)

Четвърта глава *„Композиционни техники и изразни средства в „Трио за ударни, пиано и орган“ от Велислав Заимов“*.

Причините за избора на автор и произведение са няколко и многопосочни. Цитирам: *„Причината да изследвам органни творби от Велислав Заимов е, че той е един от българските композитори с най-мащабно органно творчество 15 произведения.“* Второ, *„Трио за ударни, пиано и орган“* (2017) е ново произведение и не е анализирано до настоящия момент от специалисти. Останалите творби на Велислав Заимов са изследвани и проблемите колкото и да са разнородни толкова имат и сходства от които, цитирам: *„могат да се извлекат някои общи положения за творчеството на Заимов“* (с.39) Трето, докторантът подробно анализира *„Трио за ударни, пиано и орган“* и поради факта, че в него е използван в тандем не типичен инструментален подбор.

Анализът се базира на 13 показатели посочени от докторанта които засягат пряко професионалната композиторска инвенция. Критериите върху които стъпва анализа са:

- Инструменталният състав който *„представява препратка към трите основни групи инструменти в класическия тип оркестър“*;
- дава характеристики на музикална форма и прави обобщение на *„произтеклите трансформации в музикалната тъкан на всички дялове“*, като структурните схеми на петия дял приличат на устойчивата форма на диаманта *„ненарушимост на “стар” материал и образуването на качествено нов такъв“*.
- Анализира композиционните техники и изразни средства с механизмите и прилагането на *„полифонични техники“* което *„показва*

обвързаността на композиторския стил с класическите композиционни похвати“.

Пунктуално извежда заключенията и изказва мнението за традиционност и новаторство в композиционния подход, цитирам: *„Наблюдават се познати композиционни похвати като превратен контрапункт, но с добавяне на нови елементи от автора.“* Приложен е и нотен материал върху които се анализират различните композиторски техники, богатството на музикалния език и композиционната структура.

Пета глава *„Композиционни техники и изразни средства в „Триптих за орган“ от Сабин Леви“*

Сабин Леви е водеща фигура в българското органотворчество. Произведенията написани от него наброяват внушителното количество 61 с времетраене ~ 206 минути. Измерване на времето е нестандартен подход при изследване на музикални произведения основанията за което докторантът посочва във втора глава. Сабин Леви е композитор и активен концертиращ органист, факт който Павел Маджаров изтъква като стимулиращ качеството и количеството на създаваните произведения. Цитирам: *„Затова е от особен интерес за мен да се проследи взаимовръзката между интерпретатор и създател на органна музика, т.е. как изпълнителското изкуство повлиява композиторската работа и обратно.“*

Оригиналността на идейния замисъл и неконвенционалната историята за създаване на произведението **„Триптих за орган“** дават основание за включване му в разработката, цитирам: *„няма еквивалент на българско органно произведение от такъв вид.“*

Подзаглавието или основният план на замисъла на произведението е *„Медитации“*. В него е залегнал интерпретационния експеримент, а обособяване на частите се осъществява чрез принципа на *полифонични техники* използвани в тях, *образният характер на музиката и звуковите ефекти*. Този творчески метод при който избора на художествените и изразните средства не следват познатите подходи дава изключителната оригиналност на произведението посочена от докторанта. Цитирам: *„Медитацията е преживяване, което не може да бъде повторено, също както определена инструментална интерпретация. ... споделянето ѝ с публиката, говори за немалка смелост, която авторът проявява, за да разкрие съкровени за него части от вътрешния му свят.“*

Павел Маджаров анализира трите части на композицията с вещина и компетентност на композитор провокиран от изобретателността на изказа в творбата. Направените изводи очертават технологията на създаване на

произведението, но могат да послужат и като примери в обучителния процес на млади композитори чрез точната формулировка и приложения нотен и графичен материал.

Анализът на музикалния език в творбата обхваща използването на *полифонията, линеарността, хармоничния вертикал и употребата на кверцанд*, използване на *минималистичен подход, модификации на тематично ядро*, постигане на *различие чрез подобие*, което създава *хомогенност на цялото*.

Докторантът стига до заключението Цитирам: *„Става ясно как в условията на не прекалено разтеглена във времето творба с медитативен характер, който предполага по-свободно третиране на формата, са заложили сериозни композиционни принципи, на които авторът се опира и спазва до самия финал.“*

Шеста глава. „Композиционни техники и изразни средства в „Четири духовни песнопения по Нерсес Шнорхали (1101-1173)“ от Артин Потурлян“

За първи път Павел Маджаров анализира избраните от него произведения на тримата композитори като намира своите основания за тяхното новаторство и нестандартен композиторски подход. Всеки от тях внася за първи път нещо ново в сложната музикална и драматургична тъкан на произведенията си. С това посочва достойнствата в нашата композиторска школа. Цитирам: *„Основна причина за това Артин Потурлян да бъде включен в изследването с това произведение е, че в него се осъществява симбиоза на характерни черти от западноевропейската, българската и арменската музикални традиции.“*

Не смятам за необходимо да преразглеждам анализът на Павел Маджаров на *„Четири духовни песнопения по Нерсес Шнорхали (1101-1173)“* от Артин Потурлян, което той прави за първи път в българската музикална литература. Освен това той внася информация за първоизточника послужил за отправна точка и вдъхновение при написване на произведението. Ясно са очертани композиторските похвати при създаването на четирите части. Анализът на четирите духовни песнопения и направените изводи ясно говорят за професионализъм и композиторска компетентност.

В този контекст, всеки анализ на художествено произведение стъпва освен на професионалната подготовка на анализатора, но и на субективна преценка. Този факт води до креативни дебати и новости в областта на анализа взимайки под внимание сложната същност на музиката граничеща с наука. По тази причина професионалистите в тази област прилагат правото си на

индивидуална гледна точка което прави Павел Маджаров при анализа на произведението от Артин Потурлян.

В **Заклучението** докторантът цитира изводите които е направил след всяка от шестте глави.

В **приложенията** №1, 2, 3 и 5 Павел Маджаров систематизира отново информацията този път в табличен вид: „Разположение на тръбните органи в България по наименования на населените места и сгради“; „Технически възможности и текущо състояние на тръбните органи в България“; „Произход, хронология на поява, органостроител и функцията на тръбните органи в България“; „Български органни творби до 2019“.

В приложение № 4 представя „Снимков преглед на тръбните органи в България“. Изключително полезна информация, събрана от цяла България, относно изгледа на инструментите.

Приложение № 6 е проведената Анкета за „Органната музика в България до 2019 през погледа на композитори органисти“. Само по себе си това приложение може да послужи за отправна точка на ново изследване.

Библиографията не е голяма и е базирана изключително върху интернет източници. Това означава, че Павел Маджаров е първопроходец в една неизследвана област на музикалното изкуство у нас.

В **заклучение**, изследването съдържа изчерпателна историческа и фактологична информация за органовото изкуство като цяло в България. По мое мнение трудът може да бъде окачествен като „Малка художествена енциклопедия на органното изкуство в България“ защото съдържа няколко много важни аспекта: исторически-информационен - относно историята и настоящото състояние на съществуващите инструменти у нас; исторически-информационен от позицията на музикалната литература за орган; исторически-информационен за творческия състав на органистите и композиторите и техните произведения; приложимост в областта на образованието.

Приносите и достойнствата на труда са повече от значими. За първи път се изследва едно музикално пространство останало встрани от погледите на музиковедите – органовото изкуство в България. За първи път се проследява органостроенето у нас. Павел Маджаров първи задава критериите и схемите по които подрежда произведенията за орган. За първи път публикува цялостната картина на дейността и творчеството на органистите в България и композиторите като създатели на произведения за орган. За първи път разглежда същността на проблематиката не само по класически, но и по

нестандартни показатели, което може да се счита за нов подход при изследванията. Трудът представлява отворена система готова да се разширява чрез допълване на произведения, композитори, изпълнители и анализи на други произведения.

Давам висока оценка на дисертационния труд **„Композиционни техники и изразни средства в творби за орган от Велислав Заимов, Сабин Леви и Артин Потурлян“** и гласувам положително.

Препоръчвам на уважаемото жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Павел Валентинов Маджаров.

05.02.2020

Благоевград

.....

доц. д-р Желка Табакова,
ЮЗУ „Н. Рилски“